

Caliban

Imaginea lui Caliban, celebrul „sclav sălbatic” din *Furtuna* lui William Shakespeare mi-a revenit de curînd în minte pe cînd citeam știrile din România. Mi-am amintit de una dintre formulările lui Mircea Iorgulescu din volumul său *Marea trăncăneală: eseu despre lumea lui Caragiale* (1998), care îl menționa pe Caliban fugind îngrozit la vederea propriei sale imagini în oglindă. Iorgulescu vorbea acolo despre rîsul grotesc pe care îl producem noi, membrii societății românești, atunci cînd privim comediile lui Caragiale. Nenea Iancu ne așează o enormă oglindă pe scenă. Noi ne privim în ea și rîdem, dar rîsul acela e unul animalic, îngrozit. Ne recunoaștem în personajele de pe scenă, în moravurile lor decăzute, în lipsa lor de valori. Nu cathartic e rîsul spectatorului român la comediile lui Caragiale, pare a spune Iorgulescu, dacă îmi amintesc bine argumentul său, ci un urlet. Mi-a plăcut mult imaginea criticului român și am ajuns să o folosesc în varii ocazii ca să îmi explic reacția ba a unuia, ba a altuia. Mi-a venit în minte atunci cînd am văzut pentru prima dată *Noaptea generalilor* (1967), teribilul film al lui Anatole Litvak. E acolo o scenă în care generalul Tanz, interpretat magnific de Peter O’Toole (un rol pentru care marele maestru a luat și un premiu David pentru cel mai bun actor străin), se retrage într-o pivniță din Paris unde sînt depozitate de naziști mari capodopere artistice ale modernității, pe care noul regim de ocupație le considera „nocive”. Cea care îi atrage atenția lui Tanz, un criminal în serie, care strangulează prostituate, este „Strigătul” (1893), celebra pînză a lui Edvard Munch,

lucrare considerată a exprima angoasa omului modern. Tanz stă paralizat în fața picturii pentru ca mai apoi să înceapă să tremure și să își acopere fața cu mâinile. Văzându-și adevărata natură în „oglindea lui Caliban” criminalul nazist a trebuit să își ferească ochii.

Despre Caliban ca simbol al modernității și condiției omului modern s-au scris tone de hârtie, analiza din zona teoretică a colonialismului dovedindu-se cea mai prolifică. Cum Prospero, ducele exilat la Milanului, este și el un personaj faustian, modernizator, pe care faptul că este el însuși mag (vrăjitor) îl previne de la pactul cu diavolul (actul marcant al personajului lui Goethe), înțelegerea lui Caliban drept expresie a timpurilor trecute pe de o parte, dar și a naturii ascunse, sălbatice a omului – natură cu care modernismul ne-a re-pus în contact – nu este chiar greu de conceput.

Simbolul oglinzii în sine, simbol cu care îl asociam pînă de curînd pe pitorescul personaj shakespearian, a devenit cu atît mai relevant în contextul înțelegerii mele a modernității, cu cît oglinda este o parte integrantă a modului în care psihanalistul Jacques Lacan vede dezvoltarea personalității umane. Pentru Lacan, așa-numitul stadiu al oglinzii, prin care copilul trece în preajma vârstei de 3-4 ani, este definitiv pentru modul în care tînărul individ se vede pe sine în lume. La momentul în care se descoperă pe sine în oglindă, copilul are revelația modului în care este văzut de ceilalți, revelația care îl marchează pentru tot restul vieții. De-abia atunci realizează el că propria percepție despre sine și cea pe care au cei din jur sînt diferite. Cum însă realitatea este cea reflectată în oglindă, încetul cu încetul propria idee de sine se pierde pentru a face loc imaginii din oglindă. Un fenomen de alienare pe care Lacan îl consideră a fi o caracteristică a ființei umane. Pentru Caliban, oglinda, înmînată, în imaginația mea de Prospero, devenea astfel

asumarea propriei identități, hidoasă, sălbatică, în contrast puternic cu cea a rafinatului lui stăpîn și uzurpator de tărîm natal – Prospero.

*****

La Caliban și la oglinda lui m-a dus gîndul cînd am citit știrile din România despre evenimentele care au avut loc în Parlamentul României luni, 18 decembrie, atunci cînd președintele Traian Băsescu a făcut, în fine, un tardiv dar binevenit gest al condamnării comunismului. După ce pînă și Ucraina ne-o luăsese înainte în vară, după ce Bulgaria, Cehia, Polonia și Ungaria condamnaseră regimul de ocupație sovietic și crimele pe care sistemul comunist le-a comis în țările lor, cu două săptămîni înainte de intrarea țării în Uniunea Europeană, un președinte al României a făcut curajosul gest al condamnării regimului care a ucis milioane de români și a distrus o țară care se putea mîndri a fi în avangarda politică, științifică și artistică a Europei interbelice.

Schimonoselile de sălbăticiune încolțită a celui care se numește pe sine „tribunul” și arborează disprețuitor costume albe, urletele înfiorătoare ale haitei care l-a însoțit, amenințările grave la adresa unor oameni care, de bine de rău, nu au lingușit pe nici un conducător comunist pentru a se bucura de beneficiile meschine ale unor vacanțe în casele uniunii scriitorilor, toate mi-au amintit de imaginea pe care o aveam despre Caliban. Meschin, urît, gata să își trădeze stăpînul atunci cînd crede că și-a găsit alți zei, plin de zel și de promisiuni de a „nu mai face”, odată prins în cîrdășie cu criminalii, Caliban și-a luat locul în Parlamentul României. Am crezut că asist în același timp la o ședință de exorcism și la o piesă de teatru prost. Imaginea din oglinda pe care i-a oferit-o președintele Băsescu liderului singurului partid naționalist extremist din România i-a căzut rău de tot celui din urmă. Crezut scăpat de fantomele propriului trecut, liderul

naționalist și-a uitat propria operă. Noi ceilalți, însă, nu am uitat-o: „Avem un bărbat între noi și lumină/ne luăm din luminile ochilor săi/e blînd ca amurgul sfințind Bucovina/și aprig ca Oltul vuind printre văi./Pămîntul acesta l-a dat, într-o iarnă/ așa cum dă iarba dinții, prevestind/ schimbarea la față a firii și-a vechei/ suflări românești cu peceti de argint.” (din *Poem de închinare*, reprodus de curînd de mai multe agenții de presă și publicații).

*****

Căutînd deunăzi ceva pe Internet, am dat peste un citat din Oscar Wilde. Face parte din prefața la *Portretul lui Dorian Gray* (1891) și sună cam așa: “Neplăcerea pe care realismul o provoacă în secolul al 19-lea este mînia lui Caliban la vederea propriei imagini într-o sticlă. Neplăcerea pe care romantismul o provoacă secolului al 19-lea este mînia lui Caliban la ne-vederea propriei imagini într-o sticlă”. M-am îndreptat ca în transă către volumul meu de Shakespeare și am recitit *Furtuna*. O dată. Și încă o dată. I-am trimis un email unuia dintre cei mai mari shakespeare-ologi ai momentului actual, Profesorul David Bevington, de la University of Chicago. Am stat ca pe ace pînă la venirea răspunsului. Profesorul Bevington mi-a confirmat suspiciunea, întărită de lectura repetată a piesei lui Shakespeare. Caliban nu numai că nu se uită în nici o “oglindă” sau “sticlă”, dar obiectul în sine nici nu e menționat de bardul de la Avon în *Furtuna* și nici în vreo altă piesă de a sa. Pe de altă parte, mai spune Profesorul Bevington în mesajul domniei sale, nici mînia ca atare nu e asociată cu Caliban în nici un fel.

Oglinda lui Caliban, superba mea metaforă a modernității învingătoare nu are nici în clin, nici în mîneacă cu *Furtuna* lui Shakespeare. E o formulă instituită de prefața

romanului lui Wilde, la finele secolului al 19-lea. O imagine superbă, fără doar și poate, dar nu una de respirație faustiană, așa cum mi-o imaginam eu.

Chiar dacă textul shakespearian mi-a dăruit un mit, pentru mine Caliban rămîne sălbaticul asociat cu imaginația romantică, acel sălbatic pe care încercăm să îl supunem (supunere al cărei rezultat îl las deocamdată sub semnul întrebării), dar care se ascunde pentru totdeauna sub hainele noastre moderne. Totul e să nu uităm de el și să îl credem învins pentru totdeauna. Pentru că tocmai cînd ne credem mai în siguranță, figura-i hidoasă ni se arată de sub nasturii cămășii, chiar în Parlamentul României.